

একজন

শিক্ষক

টেন চলতে গেলে কজনের সঙ্গে অভ্যাস হয়। সামান্য ক'বটির ভেজে এত ঘৰ্ণঞ্জলি হবে ওটে ফন এ সম্পর্ক আৰ টুটিবে না কেন্দ্ৰিত। এ অভিজ্ঞতা অনেকেই আছে সম্ভবত। কেৱল কেন ক্ষেত্ৰে সম্পর্ক সতীই অটুট থকে। ধৰীৰ ধৰীৰ পৰম আত্মীয় হয়ে যাবা তাৱা—সুখে দুঃখে অনন্দে অনন্দেন।

পাশ্চাপালি বাজিৰ বাস কৰাৰ ফলত অনুকৰণিত আত্মীয় হ'ব গৱে। তৃতীয়ন আত্মীয় হাস্তিলেন শৰীৰ প্ৰভাতচলন কৰ। ত'ৰ সঙ্গে পৰিষ্কাৰ এবং ঘৰ্ণঞ্জলি আমাদেৰ তেজনিভাৱ। বেগ ক'বছৰ পশা-পশি বাসাৰ থাকাৰ পৰ অমোহিতচলন হবে গিয়েছি। এই দুকানেই বাস কৰিছি, ভিন্ন ভিন্ন এলাকায়।

প্ৰথম ঘথন বিচলন হলাম, তথন ঘন ঘন আসা-ফাওৰা ছিল। প্ৰৱেশ ধৰীৰ ধৰীৰ বাইৱেৰ খেল-সেৱ ঘত সেই ঘন ঘন ঘাওয়া-আস; আৰ দেখা-শোনাৰ সম্পর্ক কৰো পড়ছে। কিমত অন্তৰেৱ একটি টেম পাৰস্পৰিক সম্পর্ককে স্মাৰণ কৰিয়ে দিয়েছে যাবাৰ মাঝে।

প্ৰভাত বাবু, একজন স্কুল শিক্ষক ছিলেন। সৱৰকাৰী স্কুলে চ'কৰীৰ ব্যৱহাৰ ফৰাবিয়ে গোল বেসৱকাৰী স্কুল দ্বাৰা কৰিছেন আবাৰ। এবং এই শিক্ষকতা কৰে গোছেন জীৱনেৰ শেষ দিন পৰ্যন্ত। সামান্য বেতনে ক'ৰ গোছেন শিক্ষকতাৰ কাজ—এটা যেন একটা নেশনৰ

মত পৈৰে বসেছিলোঁ ত'ৰক। অসুস্থ শৰীৰেও স্কুল না গোৱা পাৰতেন না—স্কুল গোলে ভালো হৈজন সব রেণু-অপো।

ত'ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীদেৰ মধ্যে ছুনেছি—ত'ৰ ত'ৰ কলাসৰ ভালো প্ৰতীক্ষা কৰিতো। তিনি শুধু বাহীৰ পড়াই পড়াতেন না—পাঠ বিকাশৰ প্ৰতি অকল্পন কৰাৰ নানা ধৰনেৰ প্ৰযোজন ছিল ত'ৰ। ত'ৰ চাৰপাশে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীদেৰ ভিড় দৰখৰ কাৰো কাৰো যনে ইওয়া স্বাভাৱিক এই বৰ্ধ শিক্ষকৰ কি এমন আকৰণী-শৰ্মিত থকচন্ত পৰে। এবং এ গুণ তৈনি টেনিনং প্ৰেক্ষ সংগ্ৰহীত নয়, এ গুণ ছিলোঁ ত'ৰ চৰিৰত্বে সহজাত।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীদেৰ সঙ্গই শৰ্ধ ধৰ্মিত সম্পৰ্ক ছিলো না, ত'ৰ স্বৰূপ অভিভাৱকদেৱ সাঙ্গে তিনি যোগা-যোগ রক্ষণ কৰিতেন। ত'ৰ সঙ্গে আলাপ কৰতে গিয়ে বিষ্ণুৰ পৰি-চিহ্নিত, আল্জেৰিয়ান মনোৱা সম্ভৱে আলোকে স্বদেশ পৰি-চিহ্নিত—এসব ছিলোঁ ত'ৰ ভাৰতৰ বিবৰ। ভেজে—ভেজেৰ নিজেৰ দেশে যানুম গড়াৰ একটি আকৃত আৰ্তি ছিলোঁ বৰ্ণিত ত'ৰ বকে।

প্ৰভাত বাবুৰ আকৰ্ম্মিক এতেৰ সংবাদ কৰাতে দেখে ত'ৰ বাসায় গিয়েছিলাম। আজ থোক বিশ বছৰ আগে যেমন ছিল, ঠিক তেমনিই আছ স্বদেশৰ ফুহারা। রূপ বজা রাখি তৈনি। পৰিবৰ্তন শুধু—ছলমেৰুৰ বড় হয়েছে, তাদেৱ চেলাপাদু শিখিয়াছেন, উপস্থিত কৰিবাছন। দেখে ইলৈ ছলমেৰু—দেৱ প্ৰসৱ উচ্চল বলাতন—এই ই আমাৰ অনন্দ। বলাতেন, আমাৰ কেউ দোষ দিতে পাৰবে না যে, পথৰ ছলমেৰুদেৱ দিক দেখতে গিয়ে নিজেৰ ছলেমামদেৱেঁ অবহেলা কৰিছি। আমাৰ মত একজন মনুষৰ স্বৰ্য যা, তা আৰ্য পালন কৰিছি।

ত'ৰ বাসায় গিয়ে দৰ্শকলায় ত'ৰ শাকচতু পৰিবাজৰেৰ সামান। দেখলাম, প্ৰভাত বাবুৰ শেষৰ ধাটেৰ ওপৰ ঊজল, একটি আলকাচিন্দু ত'ৰ, ফুলেৰ যাজা দিয়ে স্তৰকে স্তৰকে সজানো। জলক ফুল পাৱেৰ কাছে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দিয়া গৈছে। শৰ্মলায় ত'ৰ শব আচলন কৰে দিয়েছিলোঁ তাৰা ফুল ফুল। দল দলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়া এসেছে ত'ৰকে দেখতে; ত'ৰ প্ৰণহীন শিহৰ গুৰুৰে দিক তাৰ্কিয় তাৰা কেৰে ঊঠেছে। অনেক চোখেৰ পানি মেলছে ত'ৰ পঢ়াপৰ কাছে। দীৰ্ঘ শিক্ষকতা জীৱনেৰ বহু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সামৰ হয়েছেন তিনি। তাদেৱ ভেজেৰ কৰ্তৃতন কত বড় হয়েছে সামৰিক জীৱনে। অনেকে এসেছে তাৱা। সামৰ বেঁধে শৰ্খলাৰ সাঙ্গে তাদেৱ সামৰকে শেষ দেখা দেখে শৰ্খলাৰ জৰানোছে। শৰীৰ প্ৰভাত চলত কৰিব এত যানুষৰে শিক্ষক জীৱনেৰ পৰ্যবেক্ষণ হয়েতা, এতেই। এতেই ত'ৰ আত্মীয় পৰম শৰ্মিত।

022